

Legenda, její funkce a zobrazení: interdisciplinární projekt Ústavu pro klasická studia a Ústavu dějin umění ČSAV (AV ČR) — veřejná zasedání pracovní skupiny a sborníky materiálů: **I. Funkce legendy v proměnách křesťanské společnosti, II. Proměny zobrazení legendárního hrdiny, III. Legenda jako slovesný útvar a výtvarná inspirace, IV. Vlastenecké a nacionální aspekty legend o českých světcích, V. Sémiotika atributů světců.**

Vzhľadom na nevyhnutnosť široko koncipovaného výskumu kultúrnej histórie pracovníci Ústavu pro klasická studia AV ČR v spolupráci s Ústavom dějin umění AV ČR pripravili na rok 1991—92 projekt „Legenda, její funkce a zobrazení“. Podľa usporiadateľov hlavným zámerom a cieľom projektu bolo „skúmať legendu ako špecifický kultúrohistorický fenomén rôznymi metodologickými prístupmi jednotlivých spoločenskovedných odborov v širokom časovom horizonte, od predpokladov vzniku kresťanskej legendy v pozdoantickej spoločnosti cez vývoj v stredoveku a cez barokové modifikácie až po jej transformácie v myslení modernej doby“. Výskum kladie dôraz na vystihnúť všeobecnejších problémov štúdia legiend na základe analýzy a interpretácie konkrétneho hagiografického materiálu viazaného na stredo-európske prostredie, predovšetkým týkajúceho sa českých alebo v Čechách zdomácnených svätých. Zámer organizátorov sa realizoval vo forme periodických (raz za dva mesiace) monotematicky zameraných stretnutí odborníkov z rôznych humanitných odborov a spoločenskovedných pracovísk. Na každom stretnutí odzneli vstupné príspevky, vždy problémovo koncipované. Ich úlohou bolo nastoliť teoretické problémy a podnietiť diskusiu, ktorá bola — podľa želania organizátorov — hlavným zmyslom týchto stretnutí. Úvodné referáty i diskusné príspevky z jednotlivých stretnutí sú záujemcom sprístupnené v zborníkoch, ktoré vydal Ústav pro klasická studia AV ČR a Ústav dějin umění AV ČR. Zborníčky materiálov zo stretnutí sa zaoberajú nasledujúcimi témami: 1. Funkcia legendy v premenách kresťanskej spoločnosti. 2. Premeny zobrazenia legendárneho hrdinu (od antických héroov až po barokových svätcov). 3. Legenda ako slovesný útvar a výtvarná inšpirácia (vzťah slova a obrazu v legende). 4. Nacionálne a vlastenecké aspekty legiend o českých svätcoch. 5. Sémiotika atribútov svätcov.

Prvé stretnutie — téma: Funkcia legendy v premenách kresťanskej spoločnosti. Úvodné slovo predniesol P. Spunar. Zdôraznil, že stretnutie má prispieť k skúmaniu genézy a funkcie legiend, k definovaniu ich postavenia ako špecifického literárneho žánru, k poznaniu ich významu pre históriu a ich väzieb k výtvarným prejavom. Referáty na danú tému predniesli D. Třeštík z Historického ústavu AV ČR, J. Kroupa z Ústavu pro klasická studia AV ČR a J. Royt z FF KU. D. Třeštík sa venoval téme Kresťanstvo, svätí, legendy. Upozornil na dôležitosť vymedzenia určitých parametrov, predpokladov, ktoré tvoria myšlienkové pozadie výskumu legiend. Jedným z týchto parametrov je kresťanstvo, tak ako sa menilo a vyvíjalo v jednotlivých obdobiach a v jednotlivých kultúrnych regiónoch. Podľa D. Třeštíka má pre moderné historické bádanie o legendách zakladateľský význam práca Františka Grausa o merovejovských legendách (Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger. Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit. Praha 1965). Graus dokázal, že vo vzťahu medzi legendou a svätcom legenda je primárna, teda legenda vytvára svätca. Grausova kniha vyvrátila predstavu, že legendy môžu byť skúmateľné rovnako ako kroniky či anály a začlenila hagiografiu do okruhu záujmu „dejín mentalít“. Samotné legendy sa v súčasnosti najčastejšie skúmajú vo vymedzených lokálnych a časových okruhoch. Druhým smerom bádania je štúdium určitých typov svätcov, napr. svätého kráľa. Na záver svojho referátu D. Třeštík upozornil na nevyhnutnosť analýzy legiend ako literárnych diel. J. Kroupa predniesol referát na tému Legenda a jej funkcia v premenách kresťanskej spoločnosti. Uvažoval v ňom o legende v súvislosti s faktom, že je typickým žánrom určeným pre „societas“ a mení sa teda s jej premenami. Ťažiskom stredovekej legendy bola výzva na nasledovanie a napodobňovanie („imitatio“) svätého vzoru. V 17. storočí sa v súvislosti so spoločenskými premenami objavuje množstvo nových svätých a s nimi spätých legiend s novými zázrakmi. Rôznym druhom ľudskej činnosti, rôznym regiónom a sociálnym skupinám sa pridievali špeciálni patróni a zosilnelo poslanie svätých ako vykonávateľov príhovoru

u Boha. V diskusii bola nastolená otázka definície legendy, uvažovalo sa o premene legendy v závislosti od doby jej vzniku. Najspornejším bodom diskusie sa stala téza D. Třeštíka, že legenda vytvára svätca. V tejto otázke diskutujúci nedospeli k jednoznačnej odpovedi. Stretnutie na záver obohatil referát historika umenia J. Royta s názvom Príspevok k ikonografii archy z kostola Panny Márie Snežnej v Kašperských horách.

Druhé stretnutie — téma: Premeny legendárneho hrdinu (od antického héraa až po barokového svätca). S úvodnými referátmi vystúpili A. Vidmanová a I. Kořán z Ústavu dejín umění AV ČR. A. Vidmanová vo svojom príspevku zoznámila účastníkov stretnutia s prácou skupiny odborníkov z Talianska, ktorí sa téme Svätí a kult svätých — Súvislosti historické, umelecké a kultúrne venujú už niekoľko rokov. Výsledky ich práce sú prezentované na pravidelných seminároch a konferenciách. A. Vidmanová upozornila i na to, akú veľkú pozornosť venujú odborníci v zahraničí Zlatej legende Jakuba de Voragine. Premeny zobrazenia hrdinu legendy — svätca — sledovala práve na základe jednotlivých článkov Zlatej legendy. Autorka, vychádzajúca z koncepcie Alaina Boureaux, rozčlenila hrdinov Zlatej legendy do štyroch skupín: 1. Najstaršia skupina — pôvodní svätí, 2. antickí svätí, 3. historickí svätí, 4. moderní svätí (12. a 13. storočie). Historik umenia I. Kořán vo svojom referáte Premeny zobrazenia českých patrónov sledoval predovšetkým väzbu medzi ikonografiou českých svätcov a legendami o nich. V. Vavřínek z Ústavu pro klasická studia AV ČR predniesol koreferát, v ktorom sa pokúsil o konfrontáciu latinskej hagiografie so súdobou byzantskou hagiografiou.

Tretie stretnutie — téma: Legenda ako slovesný útvar a výtvarná inšpirácia (vzťah slova a obrazu v legende). Úvodné referáty predniesli P. Spunar z Ústavu pro klasická studia AV ČR, Z. Uhlíř z Národné knihovny, P. Preiss a V. Vlnas z Národnej galérie a J. Royt. P. Spunar hovoril na tému Obraz a text v hagiografii. V prvej časti príspevku uviedol šesť téz o vzťahu slova a obrazu: 1. Európske umenie je inšpirované slovom — príbehom. 2. Spoločné pôsobenie textu a obrazu umocňuje výsledný zážitok. 3. Zložitosť problému funkcie obrazu v knihe. 4. Výtvarný symbol — možnosť interpretácie v rôznych rovinách. 5. Text a ilustrácia prešli v priebehu storočí zmenami. 6. Musel iluminátor poznať text? V druhej časti referátu P. Spunar ilustroval svoje tézy na konkrétnom materiáli a predložil poznámky k premenám zobrazenia života sv. Václava v českej knižnej maľbe. Vývin vzťahu obrazu a textu sledoval v období od začiatku 11. storočia do polovice 14. storočia a priblížil ho na troch príkladoch (Wolfenbüttelský rukopis, Velislavova bible a Liber depictus). V referáte P. Preissa sa tematika presunula chronologicky ďalej, do obdobia baroka. Na príklade sv. Starosty a na ďalších konkrétnych príkladoch poukázal P. Preiss na to, ako môže byť výtvarné dielo priamym podnetom na zrod svätca alebo svätice i na vytvorenie legendy o nich. V. Vlnas sa venoval vzťahu písanej a maľovanej legendy o Jánovi Nepomuckom. J. Royt v príspevku Paládium a škovránok poukázal na vzťah legendy (textu) a obrazu v 17. a 18. storočí v tzv. príležitostných dielach, ako sú napr. devočná grafika, nástenné maľby s mariánskymi invocáciami alebo zázračné obrazy na pútnických miestach. V nich sa objavujú symboly a alegórie, ktoré majú paralelu v barokových básnických metaforách. Z diskusie vyplynula zaujímavá otázka hierarchizácie textov na základe ich autoritatívnosti vo vzťahu k výtvarnému zobrazeniu. Zaznela požiadavka skúmať obraz a text zo semiotického hľadiska i požiadavka stanoviť všeobecne platné „normy“ vzťahu obrazu a textu.

Štvrté stretnutie — téma: Vlastenecké a nacionálne aspekty legend o českých svätcoch. D. Třeštík vystúpil s úvodným referátom na tému Národ, štát a svätí v staršom stredoveku. Využívajúc podnety francúzskej historiografie uvažoval v ňom o formovaní národov na pozadí vývinu európskych štátnych útvarov. Za dôležitý medzník v tomto procese považuje D. Třeštík prelom 12. a 13. storočia. Vtedy sa dovršil emancipačný proces šľachty, ktorá sa stala významnou zložkou politického národa. V súvislosti s legendami D. Třeštík pripomenul, že predstavy spojené s formovaním politického národa sa v týchto prameňov prakticky neobjavujú. M. Svatoš z Ústavu pro klasická studia AV ČR predniesol referát na tému Vlastenecké a nacionálne tendencie barokových legend o českých svätcoch. Poukázal v ňom na barokové vlastenectvo a nacionalizmus i na to, ako sa premietajú v kultúre a v legendách

o českých svätcoch. Upozornil tiež na sociálno-komunikatívny problém — t.j. akému vnímateľovi boli legendy v 17. a 18. storočí určené. V diskusii sa uvažovalo o vzťahu barokového zemského a obrodeneckého národodžajkového patriotizmu ako i o možnostiach skúmať premeny určitých legendických motívov od stredoveku k baroku — od stredovekého univerzalizmu k barokovému partikularizmu.

Piate stretnutie — téma: Semiotika atribútov svätcov. J. Kolár sa v úvodnom referáte zaoberal problematikou vzťahu atribútu a znaku v súvislosti s prejavmi tohto vzťahu pri zobrazení svätcov, I. Kořán predniesol príspevok venovaný atribútom jednotlivých českých svätcov a ich vývinu.

Súčasťou programu venovaného legende boli i dve prednášky organizované Francúzskym inštitútom pre výskum v spoločenských vedách, ktoré sa konali v decembri 1992. Jérôme Baschet predniesol referát na tému Nové problematiky a metódy dejín stredovekých obrazov a Jean-Claude Schmitt vystúpil s príspevkom Obrazy a obrazovnosť v stredoveku. Obaja historici umenia sa venujú výskumu stredovekého výtvarného umenia v rámci „skupiny výskumu stredovekých obrazov“ v Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, kde se oi. zaoberajú i analýzou ikonografických prvkov pomocou počítačov.

Na záver možno konštatovať, že jednoduchý výpočet príspevkov prednesených na seminároch ukazuje bohatstvo tém a problémov súvisiacich s výskumom legendy. Výrazným prínosom celého podujatia bolo predovšetkým jeho interdisciplinárne zameralie, ktoré umožnilo uvažovať o legendách z hľadiska rôznych spoločenskovedných odborov.

Olga Baginová

Konferencje Caratteri e diffusione del latino in età arcaica, Pisa, září 1992.

Ve dnech 25.—26. září 1992 se uskutečnila na Univerzitě v Pise, pod záštitou Dipartimento di Glottologia dell'Università di Pisa, konference na téma „Caratteri e diffusione del latino in età arcaica“ (Charakter a rozšíření latiny v archaickém období).

Toto pozoruhodné symposium italských vědců se konalo v prostorách Jazykovědného ústavu Univerzity v Pise, hlavním organizátorem byl prof. E. Campanile. Během pátečního odpoledne a sobotního dopoledne zaznělo celkem sedm referátů; konferenci předsedal prof. C. De Simone z univerzity v Tübingen.

D. Silvestri z Istituto Universitario Orientale v Neapoli přednesl velmi závažný a nejdiskutovanější příspěvek: I piú antichi documenti epigrafici del latino. Pokusil se obhájit pravost v posledních letech velmi diskutované, a pravděpodobně nejstarší latinské epigrafické památky — tzv. spony z Praeneste, na základě argumentů týkajících se grafiky nápisu a paralelních jazykových jevů na archaických nápisích latinských a faliských (Duenos, base z Tivoli, Cista Ficoroni). Příspěvek vzbudil velmi živou a protichůdnou diskusi, která vyústila v kritiku M. Guarducciové — hlavní obhájkyně tezi o nepravosti spony. S menším ohlasem se setkal Silvestriho návrh na novou interpretaci úvodní, porušené pasáže nápisu ze Satrika.

M. Cristofani z Univerzity v Neapoli hovořil o nejstarších latinských textech z Etrurie (Le prime iscrizioni latine dell'Etruria); šlo převážně o texty z 3. stol. př. Kr. Páteční večer uzavřela přednáška E. Campanileho z Pisy na téma „Il latino dialettale“, která se týkala pronikání nářečních prvků do latiny města Říma, pod vlivem mluvené latiny venkovských obyvatel Latia, kteří byli v užším kontaktu s italskými kmeny v sousedních krajinách.

Bohatá diskuse prvního dne, která následovala, se vztahovala především k příspěvku D. Silvestriho. Pro pravost spony z Praeneste se jednoznačně vyjádřili M. Cristofani, E. Campanile, C. De Simone. Ambivalentní stanovisko zaujal A. L. Prosdocimi, který vyjádřil pochybnosti o tom, zda lze dokázat pravost nápisu spony s konečnou platností. Osamoceným obhájcem „nepravosti“ spony zůstal R. Lazzeroni.